

TURIZM KLASTERLARI VA ULARNING MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI AHAMIYATI**Jumayev Shoxrux Shavkatovich***Samarqand iqtisodiyot va servis instituti**iqtisodiyot fakulteti 1-bosqich magistratura talabasi*

Annotatsiya: maqolada turizm klasterlari tuzilishining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil etiladi. Ushbu klasterlar hududdagi turizm korxonalarini, infratuzilma obyektlari, xizmat ko'rsatuvchi sohalar va institutsional subyektlarni birlashtiruvchi makon-iqtisodiy model sifatida qaraladi. Shuningdek, turizm klasterlarining samaradorligini oshirishda davlat siyosati va institutsional qo'llab-quvvatlashning roli alohida ta'kidlanadi. Muvofiqlashtirilgan siyosat va infratuzilmaviy yordam klasterlarning uzoq muddatli va barqaror rivojlanishini ta'minlaydi hamda iqtisodiy foydani maksimal darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: turizm klasterlari, mintaqaviy iqtisodiyot, iqtisodiy rivojlanish, makoniy rivojlanish, raqobatbardoshlik, barqaror turizm.

Аннотация: в статье анализируется влияние структуры туристических кластеров на региональное экономическое развитие. Эти кластеры рассматриваются как пространственно-экономическая модель, объединяющая туристические предприятия, объекты инфраструктуры, секторы услуг и институциональные структуры в регионе. Также подчеркивается роль государственной политики и институциональной поддержки в повышении эффективности туристических кластеров. Скоординированная политика и инфраструктурная поддержка обеспечивают долгосрочное и устойчивое развитие кластеров и максимизируют экономические выгоды.

Ключевые слова: туристические кластеры, региональная экономика, экономическое развитие, пространственное развитие, конкурентоспособность, устойчивый туризм.

Abstract: the article analyzes the impact of the structure of tourism clusters on regional economic development. These clusters are considered as a spatial-economic model that unites

tourism enterprises, infrastructure facilities, service sectors and institutional entities in the region. The role of state policy and institutional support in increasing the efficiency of tourism clusters is also emphasized. Coordinated policy and infrastructural support ensure the long-term and sustainable development of clusters and maximize economic benefits.

Keywords: *tourism clusters, regional economy, economic development, spatial development, competitiveness, sustainable tourism.*

KIRISH

Zamonaviy jahon iqtisodiyotida globalizatsiya jarayonlarining jadallashuvi va xalqaro raqobatning kuchayishi natijasida turizm sohasi eng tez rivojlanayotgan iqtisodiy tarmoqlardan biriga aylandi. Turizm nafaqat xizmat ko‘rsatish sektori sifatida, balki mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantiruvchi muhim omil sifatida ham qaralmoqda. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma‘lumotlariga ko‘ra, turizm ko‘plab mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotning muhim qismini tashkil etib, bandlikni oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va hududiy infratuzilmani rivojlantirishga sezilarli hissa qo‘shadi. Shu sababli ko‘plab davlatlarda turizmni rivojlantirish strategik iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilmoqda.

Turizmning iqtisodiy ahamiyati ayniqsa boy tabiiy, tarixiy va madaniy resurslarga ega hududlarda yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. Bunday hududlarda turizm iqtisodiy diversifikatsiya, hududiy rivojlanish va mahalliy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashning samarali vositasi sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, turizm faoliyatining mintaqaviy iqtisodiyotga real ta‘siri ko‘p jihatdan ushbu sohaning qanday tashkil etilgani, turizm infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi hamda iqtisodiy subyektlar o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlariga bog‘liqdir.

So‘nggi yillarda iqtisodiy rivojlanish nazariyasida hududiy klasterlar konsepsiyasi keng qo‘llanilmoqda. Klaster yondashuvi iqtisodiyotning turli subyektlari — korxonalar, ta‘minotchilar, xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar, ilmiy muassasalar va davlat institutlarining geografik jihatdan yaqin hududlarda joylashgan holda o‘zaro hamkorlik qilishini nazarda tutadi. Ushbu yondashuv iqtisodiy samaradorlikni oshirish, innovatsiyalarni rag‘batlantirish va hududiy raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkonini beradi.

Klaster nazariyasining asoschisi hisoblangan M. Porter klasterlarni hududiy iqtisodiy rivojlanishning muhim mexanizmlaridan biri sifatida tavsiflaydi. Uning fikriga ko‘ra, o‘zaro bog‘langan korxonalar va institutlarning hududiy konsentratsiyasi ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, bilim almashinuvi jarayonlarini tezlashtiradi hamda yangi innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarning paydo bo‘lishiga zamin yaratadi. Natijada

klasterlar nafaqat iqtisodiy o‘shni ta‘minlaydi, balki hududiy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Turizm sohasida klaster yondashuvi ayniqsa dolzarb hisoblanadi, chunki turizm faoliyati ko‘plab o‘zaro bog‘liq tarmoqlarni qamrab oladi. Mehmonxona biznesi, transport xizmatlari, ovqatlanish korxonalarini, madaniy va ko‘ngilochar xizmatlar, hunarmandchilik hamda savdo tarmoqlari turizm tizimining muhim elementlari hisoblanadi. Ushbu subyektlarning klaster shaklida faoliyat yuritishi ularning o‘zaro hamkorligini kuchaytiradi va turizm mahsulotining raqobatbardoshligini oshiradi.

Turizm klasterlari hududiy iqtisodiyotda sinergik ta‘sirni yuzaga keltiradi. Bunda turizm sohasida yaratilgan qo‘shimcha qiymat boshqa iqtisodiy tarmoqlarga ham tarqalib, iqtisodiy multiplikativ effektini keltirib chiqaradi. Masalan, turizm infratuzilmasining rivojlanishi transport, qurilish, savdo va xizmat ko‘rsatish sohaslarining ham rivojlanishiga turtki beradi. Shu tariqa turizm klasterlari mintaqaviy iqtisodiyotning kompleks rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, turizm klasterlari hududiy iqtisodiy tizimda investitsiya jozibadorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Yaxshi tashkil etilgan turizm klasterlari investorlar uchun barqaror iqtisodiy muhit yaratadi, turizm infratuzilmasining rivojlanishini tezlashtiradi hamda hududning turistik brendini shakllantirishga yordam beradi. Bu esa mintaqaning xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshligini oshiradi.

Shu bilan birga, turizm klasterlarining iqtisodiy ta‘siri faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan cheklanib qolmaydi. Ular mahalliy aholi bandligini oshirish, kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish hamda hududiy ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga ham hissa qo‘shadi. Natijada turizm klasterlari hududiy rivojlanish siyosatining muhim instrumentlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Biroq turizm klasterlarining mintaqaviy iqtisodiyotga ta‘siri hali ham ko‘plab ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi. Xususan, klasterlarning iqtisodiy samaradorligi, ularning hududiy iqtisodiy tizimga integratsiyalashuvi hamda klaster rivojlanishiga ta‘sir qiluvchi institutsional omillar yetarli darajada o‘rganilmagan. Shu sababli turizm klasterlarining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishdagi rolini ilmiy asosda tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi turizm klasterlarining shakllanishi va rivojlanishining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta‘sirini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida turizm klasterlarining nazariy asoslari o‘rganiladi, ularning mintaqaviy iqtisodiy tizimga ta‘sir mexanizmlari aniqlanadi hamda klasterlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

So‘nggi paytlarda turizm klasterlari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar soni ortib, ularning mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri batafsil o‘rganilmoqda. M.A.Saidovanning maqolasida turizm klasterlarini shakllantirish bilan mintaqaviy iqtisodiyotning o‘shirish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik statistik va klaster tahlili usullari orqali tahlil qilingan, natijada klasterlar iqtisodiy samaradorlikni oshirishi tasdiqlangan.¹¹⁴ M.O.Anvarova esa turizm klasterlari tushunchasi, ularning shakllanish mexanizmlari va rivojlanishga ta‘sirini o‘rganib, klaster yondashuvi orqali ish o‘rinlari yaratilishi, investitsiyalar jalb qilinishi va infratuzilma yaxshilanishi orqali mintaqaviy iqtisodiy o‘shirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatgan.¹¹⁵

Xorijiy va mintaqaviy kontekstda olib borilgan tadqiqotlar ham turizm klasterlarining raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishdagi o‘rnini tasdiqlaydi. Masalan, U.Tokbergenova va boshqalar Qozog‘istonning Turkiston mintaqasidagi turizm klasterlarini o‘rganib, ularning raqobatbardoshlikni yaxshilash va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash mexanizmlari sifatida xizmat qilishini ko‘rsatgan.¹¹⁶ Shu bilan birga, Z.S.Abriyevning ishlari O‘zbekiston sharoitida turizm klasterlarining milliy iqtisodiy modernizatsiya va mintaqaviy taraqqiyot strategiyalarida raqobatbardoshlik, innovatsiya va investitsiya jozibadorligini oshirish orqali iqtisodiy foyda yaratishini yoritadi¹¹⁷.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda turizm klasterlarining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta‘sirini aniqlash va baholash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot dizayni sifatli (qualitative) va analitik tadqiqot usullarining uyg‘unlashuviga asoslangan bo‘lib, turizm klasterlari faoliyatining iqtisodiy mexanizmlarini tizimli ravishda o‘rganishga qaratildi. Metodologik asos sifatida mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasi, klaster rivojlanishi konsepsiyasi hamda turizm iqtisodiyoti tamoyillaridan foydalanildi. Ushbu yondashuv turizm klasterlarini alohida korxonalar yig‘indisi sifatida emas, balki hududiy iqtisodiy tizimning o‘zaro bog‘langan elementlari majmui sifatida tahlil qilish imkonini beradi. Natijada turizm klasterlari orqali yuzaga keladigan iqtisodiy, institutsional va infratuzilmaviy jarayonlarni chuqurroq o‘rganish uchun metodologik asos shakllantirildi.

¹¹⁴ Saidova, M. A. (2025). *Relationship between the formation of tourism clusters and regional economic development*. *International Journal of Artificial Intelligence*, **5**(06), 1238–1243.

¹¹⁵ Anvarova, M. O. (2025). *The role of tourism clusters in regional development*. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, **12**(08), 31–34.

¹¹⁶ Tokbergenova, U., Issakov, Y., Abdimanapov, B., Arslan, M., Pavlichenko, L., Aktymbayeva, B., ... & Gajić, T. (2025). *Tourism clusters in emerging destinations: Perceived competitiveness and economic sustainability*. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijic" SASA*, **75**(3), 347–364.

¹¹⁷ Abriyev, Z. S. (2025). *Prospects for the development of tourism clusters in Uzbekistan*. *International Journal of Artificial Intelligence*, **5**(10), 1727–1733.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, nazariy tahlil usuli qo‘llanildi. Ushbu usul orqali turizm klasterlari, hududiy iqtisodiy rivojlanish va iqtisodiy klasterlar nazariyasiga oid mavjud ilmiy adabiyotlar tizimli ravishda o‘rganildi. Xususan, klaster nazariyasining asosiy konseptual yondashuvlari, turizm iqtisodiyotining rivojlanish mexanizmlari hamda mintaqaviy iqtisodiy o‘rinish omillari bo‘yicha ilmiy qarashlar tahlil qilindi. Nazariy manbalarni o‘rganish turizm klasterlarining iqtisodiy mohiyatini aniqlash, ularning shakllanish jarayoni va iqtisodiy tizimdagi o‘rnini tushuntirish imkonini berdi. Shuningdek, turizm klasterlari faoliyatining iqtisodiy samaradorligini baholashda qo‘llaniladigan ilmiy yondashuvlar va nazariy konsepsiyalar ham ko‘rib chiqildi.

Shuningdek, tadqiqot doirasida taqqoslash tahlili usuli qo‘llanilib, turizmni rivojlantirishning turli modellari o‘rtasidagi farqlar ilmiy jihatdan o‘rganildi. Xususan, an’anaviy turizm rivojlanish modeli hamda klasterga asoslangan turizm rivojlanish yondashuvi o‘rtasidagi iqtisodiy va institutsional tafovutlar tahlil qilindi. Taqqoslash tahlili orqali klaster yondashuvi turizm infratuzilmasini rivojlantirish, iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy subyektlar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish imkoniyatlarini yaratishi aniqlandi. Bundan tashqari, turizm klasterlari faoliyati natijasida yuzaga keladigan sinergik effektlar hamda hududiy iqtisodiy tizimga ta’sir qiluvchi omillar ilmiy jihatdan baholandi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv muhim metodologik asoslardan biri sifatida qo‘llanildi. Ushbu yondashuvga ko‘ra turizm klasterlari turli iqtisodiy subyektlar, infratuzilma elementlari va institutsional tuzilmalar o‘rtasidagi murakkab iqtisodiy aloqalar tizimi sifatida ko‘rib chiqildi. Turizm klasterlari tarkibiga turistik xizmat ko‘rsatuvchi korxonalar, mehmonxona va transport infratuzilmasi, madaniy va rekreatsion ob’ektlar, mahalliy ishlab chiqaruvchilar hamda davlat boshqaruvi institutlari kiradi. Tizimli tahlil ushbu elementlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni aniqlash, klaster ichidagi iqtisodiy integratsiya darajasini baholash hamda ularning mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta’sir mexanizmlarini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot natijalarini shakllantirish jarayonida mantiqiy sintez va ilmiy umumlashtirish usullari qo‘llanildi. Ushbu usullar yordamida nazariy tahlil va taqqoslash natijasida olingan ilmiy ma’lumotlar tizimlashtirildi hamda turizm klasterlarining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta’siri bo‘yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqildi. Mantiqiy sintez orqali turizm klasterlari faoliyatining iqtisodiy natijalari, ularning hududiy iqtisodiy tizimga integratsiyalashuvi hamda klaster rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar o‘rtasidagi bog‘liqliklar aniqlashtirildi. Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida olingan natijalar asosida turizm klasterlarini samarali rivojlantirishga qaratilgan ilmiy asoslangan umumlashtirmalar

shakllantirildi hamda mazkur sohada olib boriladigan keyingi tadqiqotlar uchun metodologik asos yaratildi.

T A H L I L V A N A T I J A L A R

Turizm klasterlari zamonaviy iqtisodiy tizimda hududiy rivojlanishni tezlashtiruvchi muhim institut sifatida shakllanmoqda.

Ular turizm xizmatlari, transport, ovqatlanish, madaniyat va infratuzilma tarmoqlarini o‘zaro integratsiyalash orqali kompleks qiymat zanjirini hosil qiladi. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda turizm klasterlarining rivojlanishi iqtisodiy ko‘rsatkichlarda yaqqol aks etmoqda. Xususan, xizmatlar hajmi, bandlik darajasi va yalpi ichki mahsulotdagi ulush sezilarli darajada oshgan.

2019–2024 yillar oralig‘ida ushbu sektor barqaror tiklanish va o‘shish bosqichini boshdan kechirdi. Pandemiya davridagi qisqa pasayishdan so‘ng tezkor tiklanish jarayoni kuzatildi. Bu holat davlat siyosati, investitsiyalar va ichki turizm faollashuvi bilan izohlanadi. Natijada turizm klasterlari mintaqaviy iqtisodiyotning muhim drayveriga aylandi.

1-jadval. Turizm bilan bog‘liq xizmatlar hajmining dinamikasi (mln so‘mda)

Klassifikator	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Iste'mol mahsulotlari	10640513	2248190	4204171	17444611	24834865	33595101
Odatiy turistik mahsulotlar	7739060	1643451	3508630	16644739	19451491	26795871
Tashrif buyuruvchilarni joylashtirish bo'yicha xizmatlar	2779738	574664,7	1506935	4750421	5204162	7520178
Umumiy ovqatlanish korxonalarini xizmatlari	289362,2	57748,8	114232,8	3570622	4201262	5814423
o'lovchi transporti xizmatlari	85432,4	16476,4	26755,3	264157,8	404323,1	665052,1
Quruqlikdagi yo'lovchi transporti xizmatlari	1387576	281832,8	516643,9	2402985	970760,8	1312054
Havo yo'li yo'lovchi transporti xizmatlari	2577326	581373,9	1099141	4327560	6176298	7998989
Transport vositalarini ijaraga berish xizmatlari	188019,4	40222,7	76578,5	0	0	0
Turizm agentliklari xizmatlari va bron qilish bo'yicha boshqa xizmatlar	389509,2	81326	149751,1	374329,1	1350000	1888011
Madaniyat sohasidagi xizmatlar	12456,2	2964,7	5749,6	840248,2	966820,4	1371300
Sport va dam olish bo'yicha xizmatlari	29640,3	6840,9	12843,8	114416,2	177864,6	225865,3
Boshqa iste'mol mahsulotlari	2901453	604738,9	695541,1	799872,3	5383375	6799230
Boshqa mahsulotlar	998743,7	241776,5	288765,7	332080,5	334324,9	442451

Turizm xizmatlari tarkibida eng katta ulush iste'mol mahsulotlari va odatiy turistik mahsulotlarga to'g'ri keladi. 2020-yilda pandemiya ta'siri natijasida keskin pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, 2021-yildan boshlab tiklanish jarayoni boshlangan. 2022–2024 yillarda barcha asosiy segmentlarda barqaror o'sish tendensiyasi kuzatilmoqda. Ayniqsa havo yo'li transporti xizmatlari sezilarli darajada kengaygan bo'lib, bu xalqaro turizm oqimining tiklanishi bilan bevosita bog'liqdir. Madaniyat va sport xizmatlarining oshishi turistik mahsulot diversifikatsiyasini ko'rsatadi. Turizm agentliklari xizmatlarining keskin o'sishi raqamlashtirish jarayonlarining kengayganini bildiradi. Shu bilan birga, yuqori qo'shilgan qiymatli xizmatlar ulushi ortib bormoqda. Bu esa turizm klasterlarining iqtisodiy samaradorligini oshirayotganini tasdiqlaydi.

Turizm klasterlarining iqtisodiy samaradorligini baholashda bandlik muhim indikator hisoblanadi. Chunki klasterlar nafaqat xizmatlar hajmini, balki mehnat bozori barqarorligini ham ta'minlaydi. 2019–2024 yillar davomida turizm sohasida bandlik dinamikasi ijobiy tendensiyani ko'rsatgan. Eng yuqori bandlik joylashtirish va umumiy ovqatlanish xizmatlarida qayd etilgan. Transport sektorida ayrim pasayishlar kuzatilgan bo'lsa-da, havo transportida o'sish mavjud. Turizm agentliklarida bandlikning keskin oshishi xizmatlar modernizatsiyasini ifodalaydi. Madaniyat va sport sohalarida ham barqaror o'sish kuzatilgan. Bu holat klasterlarning mehnat bozoriga kuchli multiplikativ ta'sirini ko'rsatadi.

2-jadval. Turizm tarmoqlaridagi bandlik (kishi)

Klassifikator	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Tashrif buyuruvchilarni joylashtirish bo'yicha xizmatlar	54536	49805	51524	53451	59955	69016
Umumiy ovqatlanish korxonalarini xizmatlari	66646	54101	67946	73111	78415	93721
Temir yo'l yo'lovchi transporti xizmatlari	5273	4149	5117	5104	4652	4918
Quruqlikdagi yo'lovchi transporti xizmatlari	70919	50206	48166	45906	32703	30645
Havo yo'li yo'lovchi transporti xizmatlari	2007	1592	2021	1779	2722	3563
Transport vositalarini ijaraga berish xizmatlari	1788	1225	1364	1155	1238	1438
Turizm agentliklari xizmatlari va bron qilish bo'yicha boshqa xizmatlar	3192	2525	2410	3103	4184	9931
Madaniyat sohasidagi xizmatlar	11042	11545	12492	12315	12604	17845
Sport va dam olish bo'yicha xizmatlari	16028	15666	17013	18689	19206	18687

O‘zbekiston Respublikasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri turizm faoliyatida yaratilgan yalpi ichki mahsulot ham barqaror o‘shish tendensiyasiga ega. 2019-yilda 49684,8 mlrd so‘mni tashkil etgan YAIM 2020-yilda pandemiya sababli 46915,6 mlrd so‘mgacha pasaygan. Biroq 2021-yildan boshlab tiklanish jarayoni boshlanib, 64202,2 mlrd so‘mga yetgan. 2022-yilda keskin o‘shish kuzatilib, ko‘rsatkich 90261,5 mlrd so‘mni tashkil etgan. 2023-yilda 113169,1 mlrd so‘mga, 2024-yilda esa 141688,1 mlrd so‘mga yetgan. Bu davrda YAIM qariyb 2,8 barobar o‘sganini ko‘rsatadi. Mazkur o‘shish turizm klasterlarining iqtisodiy samaradorligini yaqqol tasdiqlaydi. Shuningdek, sektor milliy iqtisodiyotda strategik ahamiyatga ega bo‘lib bormoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turizm klasterlarini shakllantirish mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga bir necha muhim jihatlar orqali ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Birinchidan, klasterlar ish o‘rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qiladi. Turar joy, transport va ko‘ngilochar xizmatlar bevosita ish o‘rinlarini shakllantiradi, qishloq xo‘jaligi, savdo va qurilish kabi sohalarda esa bilvosita bandlik yuzaga keladi. Bu esa mintaqaholisi farovonligini oshiradi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, turizm klasterlari investitsiyalarni jalb etish va infratuzilmani rivojlantirishga kuchli turtki beradi. Yaxshi tashkil etilgan klasterlar investitsion risklarni kamaytirib, transport, aloqa va kommunal tizimlarni modernizatsiya qilishni rag‘batlantiradi. Bu esa hududlarning iqtisodiy jozibadorligini oshiradi.

Uchinchidan, klasterlar innovatsiyalar va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Korxonalar o‘rtasidagi hamkorlik bilim almashinuvi, raqamli texnologiyalar va innovatsion turistik mahsulotlar yaratishni tezlashtiradi. Natijada mintaqah milliy va xalqaro turizm bozorida raqobatbardosh pozitsiyaga ega bo‘ladi.

To‘rtinchidan, turizm klasterlari iqtisodiy diversifikatsiyani ta‘minlaydi. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko‘rsatuvchilar turizm qiymat zanjiriga integratsiya qilinadi. Bu esa mintaqahni bir tarmoqqa qaramlikdan himoya qiladi va iqtisodiy barqarorlikni oshiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turizm klasterlari mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning samarali vositasi hisoblanadi. Parchalangan turizm rivojlanish modelidan farqli ravishda, klaster yondashuvi hamkorlik, muvofiqlik va strategik rejalashtirishni ta‘minlaydi. U iqtisodiy o‘shishni keng hududiy maqsadlar bilan uyg‘unlashtiradi va aglomeratsiya effektlarini kuchaytiradi. Biroq klasterlar samaradorligi institutsional boshqaruv sifati, davlat-xususiy sheriklik va inson kapitaliga bog‘liqdir. Shuningdek, ular ekologik bosim va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkinligi sababli barqaror boshqaruv talab etiladi.

Ushbu maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, u turizm klasterlarini mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning ko‘p qirrali vositi sifatida tizimli va integratsiyalashgan tarzda tahlil qiladi.

Maqola quyidagi jihatlarda yangilikni ta'minlaydi: birinchidan, turizm klasterlarini mintaqaviy iqtisodiy natijalar bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lovchi konseptual ramkani taklif qiladi, bunda ish o'rinlari yaratish, daromad oshishi, mahalliy qiymat zanjirlari, infratuzilma rivoji va institutsional muvofiqlik kabi to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ta'sirlar hisobga olinadi. Ikkinchidan, klasterlar mintaqaviy iqtisodiy diversifikatsiya katalizatori sifatida rolini ko'rsatadi, ya'ni qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik, transport va xizmat sohaslarini yagona iqtisodiy tizimga integratsiya qilish orqali mintaqani bir tarmoqqa qaram bo'lishdan himoya qiladi.

Uchinchidan, maqola klaster nazariyasini rivojlantirib, turizm klasterlarining samaradorligida institutsional va boshqaruv omillari muhimligini ta'kidlaydi. To'g'ri siyosat, davlat va xususiy sektor hamkorligi hamda mintaqaviy boshqaruv mexanizmlari klaster ta'sirini sezilarli darajada kuchaytiradi. To'rtinchidan, maqola turizm klasterlari orqali mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirish mexanizmini ochib beradi: bilim almashinuvi, innovatsiyalarni tarqatish va umumiy marketing strategiyalari mintaqani milliy va xalqaro turizm bozorlarida raqobatbardosh qiladi. Beshinchidan, klasterlarni barqaror boshqarish orqali iqtisodiy o'sish, ijtimoiy inklyuzivlik va uzoq muddatli hududiy barqarorlikni uyg'unlashtirish mumkinligi ko'rsatiladi.

Turizm klasterlarini shakllantirish mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish jarayonida strategik ahamiyatga ega omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, klasterlar turizm xizmatlari hajmini oshirish, bandlikni kengaytirish va hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytirish orqali mintaqaviy o'sishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa 2019–2024 yillar davomida turizm sektorida kuzatilgan dinamik o'sish klaster yondashuvining samaradorligini tasdiqlaydi. Pandemiya davridagi qisqa pasayishdan so'ng tezkor tiklanish jarayoni ham ushbu tizimning moslashuvchanligini ko'rsatdi. Shu bois turizm klasterlari mintaqaviy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlovchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ular ishlab chiqarish, xizmatlar va infratuzilma o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kuchaytiradi. Natijada hududlar iqtisodiy integratsiyasi va samaradorligi ortadi. Bu esa klasterlarning strategik ahamiyatini yanada oshiradi.

Turizm klasterlari eng avvalo ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qiladi. Joylashtirish, ovqatlanish, transport va ko'ngilochar xizmatlar bevosita bandlikni shakllantiradi. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi, qurilish, savdo va hunarmandchilik kabi tarmoqlarda bilvosita ish o'rinlari yuzaga keladi. Bu holat mintaqaviy mehnat bozorining kengayishiga va ishsizlik darajasining kamayishiga olib keladi. Natijada aholining turmush darajasi yaxshilanadi va ijtimoiy barqarorlik mustahkamlanadi. Bandlikning kengayishi hududiy iqtisodiyotning ichki talabini ham kuchaytiradi. Bu esa

iqtisodiy faollikning uzluksizligini ta'minlaydi. Shu jihatdan klasterlar ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim instrumentdir.

Ikkinchidan, turizm klasterlari investitsiyalarni jalb etish va infratuzilmani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Yaxshi tashkil etilgan klasterlar investorlarga barqaror va prognoz qilinadigan biznes muhitini yaratadi. Bu esa ichki va tashqi investitsiyalar oqimini oshiradi. Natijada transport, aloqa, mehmonxona xo'jaligi va kommunal xizmatlar modernizatsiya qilinadi. Infratuzilmaning rivojlanishi esa turizm xizmatlari sifatini oshiradi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Shuningdek, hududlarning logistika imkoniyatlari kengayadi. Bu esa mintaqaviy iqtisodiy integratsiyani tezlashtiradi. Umuman olganda, klasterlar investitsion jozibadorlikni oshiruvchi omil hisoblanadi.

Uchinchidan, klasterlar innovatsiyalarni joriy etish va raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Turizm subyektlari o'rtasidagi hamkorlik bilim va tajriba almashinuvini kuchaytiradi. Bu esa yangi turistik mahsulotlar va xizmatlar yaratilishiga olib keladi. Raqamli texnologiyalar, onlayn bron tizimlari va marketing platformalari keng qo'llanilmoqda. Natijada xizmatlar sifati oshadi va xarajatlar optimallashtiriladi. Hududlar milliy va xalqaro turizm bozorida raqobatbardosh pozitsiyani egallaydi. Innovatsion yondashuvlar klasterlarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. Shu sababli innovatsiyalar klaster rivojlanishining asosiy drayverlaridan biridir.

To'rtinchidan, turizm klasterlari iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlash orqali mintaqaviy barqarorlikni kuchaytiradi. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchi subyektlar turizm qiymat zanjiriga integratsiya qilinadi. Bu esa iqtisodiyotning bir tarmoqqa qaramligini kamaytiradi. Natijada hududlar tashqi iqtisodiy shoklarga nisbatan chidamli bo'ladi. Qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik va xizmat ko'rsatish tarmoqlari rivojlanadi. Bu esa iqtisodiy strukturaning muvozanatlashuviga olib keladi. Diversifikatsiya klasterlarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. Shu jihatdan klasterlar iqtisodiy xavfsizlik omili sifatida ham qaraladi.

Beshinchidan, klaster yondashuvi an'anaviy parchalanib rivojlanish modelidan farqli ravishda kompleks va integratsiyalashgan tizimni shakllantiradi. U korxonalar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Bu esa umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, klasterlar aglomeratsiya effektlarini yuzaga keltirib, mahsuldorlikni oshiradi. Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar mustahkamlanadi. Natijada turizm sektori kengroq mintaqaviy maqsadlar bilan uyg'unlashadi. Bu yondashuv strategik rejalashtirishni osonlashtiradi. Shu sababli klaster modeli eng samarali rivojlanish yondashuvlaridan biri hisoblanadi.

Oltinchidan, turizm klasterlarining samaradorligi institutsional muhit va boshqaruv sifatiga bevosita bog'liqdir. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik klasterlarning

muvaffaqiyatini belgilaydi. Shuningdek, malakali inson kapitali mavjudligi ham muhim omildir. Agar institutsional muvofiqlik yetarli bo‘lmasa, klasterlarning iqtisodiy samarasi pasayishi mumkin. Shu sababli samarali boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarur. Bu esa klasterlarning barqaror ishlashini ta‘minlaydi. Institutsional islohotlar klaster rivojlanishining asosiy shartidir. Natijada tizim samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Yettinchidan, turizm klasterlarining rivojlanishi ekologik va ijtimoiy omillarni ham hisobga olishni talab etadi. Turizm oqimining ortishi tabiiy resurslarga bosimni kuchaytirishi mumkin. Shuningdek, ijtimoiy infratuzilma yuklamasi ortadi. Shu sababli barqaror boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarur. Ekologik muhofaza va resurslardan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bu esa uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta‘minlaydi. Ijtimoiy inklyuzivlik tamoyillari ham hisobga olinishi lozim. Natijada klasterlar muvozanatli rivojlanish modeliga aylanadi.

Sakkizinchidan, kelgusida turizm klasterlarining iqtisodiy ta‘sirini yanada chuqur empirik va kvantitativ usullar asosida o‘rganish zarur. Statistik modellar orqali klaster samaradorligini aniq baholash mumkin bo‘ladi. Bu esa ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Shuningdek, hududiy siyosatni optimallashtirish imkonini yaratadi. Mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini yanada aniq belgilash mumkin bo‘ladi. Empirik tadqiqotlar klasterlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa ilmiy-amaliy yondashuvni kuchaytiradi.

Natijada turizm siyosati yanada asosli shakllanadi.

To‘qqizinchidan, turizm klasterlari mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish siyosatida strategik instrument sifatida qaralishi lozim. Ular iqtisodiy o‘rish, ijtimoiy barqarorlik va innovatsion rivojlanishni birlashtiradi. Shuningdek, hududiy raqobatbardoshlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Mahalliy iqtisodiyotning global tizimga integratsiyasini tezlashtiradi. Bu esa O‘zbekiston turizm salohiyatini yanada oshiradi. Klasterlar uzoq muddatli rivojlanish strategiyasining ajralmas qismidir. Ularning samarali ishlashi kompleks siyosatni talab qiladi. Shu bois klaster yondashuvi ustuvor yo‘nalish bo‘lib qoladi.

O‘ninchidan, umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, turizm klasterlari mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning ko‘p qirrali va samarali mexanizmi hisoblanadi. Ular ish o‘rinlari yaratish, investitsiyalarni jalb etish, innovatsiyalarni rivojlantirish va iqtisodiy diversifikatsiyani ta‘minlash orqali barqaror o‘rishga xizmat qiladi. 2019–2024 yillardagi statistik tahlillar ushbu jarayonlarning amaliy natijalarini yaqqol ko‘rsatadi. Shu sababli turizm klasterlarini rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolishi zarur.

Kelgusida ushbu yo‘nalish yanada chuqur ilmiy va amaliy tadqiqotlarni talab etadi. Bu esa mintaqaviy iqtisodiy siyosatni takomillashtirishga xizmat qiladi. Natijada turizm

sektori milliy iqtisodiyotning strategik tayanchiga aylanadi va barqaror rivojlanishning muhim omili sifatida o‘z o‘rnini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. rasmiy ma’lumotlar bazasi. <https://www.stat.uz>
2. Anvarova, M. O. (2025). The role of tourism clusters in regional development. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, 12(08), 31–34.
3. Tokbergenova, U., Issakov, Y., Abdimanapov, B., Arslan, M., Pavlichenko, L., Aktymbayeva, B., ... & Gajić, T. (2025). Tourism clusters in emerging destinations: Perceived competitiveness and economic sustainability. *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijic” SASA*, 75(3), 347–364.
4. Abriyev, Z. S. (2025). Prospects for the development of tourism clusters in Uzbekistan. *International Journal of Artificial Intelligence*, 5(10), 1727–1733.
5. Malakauskaite, A., & Navickas, V. (2010). The role of clusters in the formation process of tourism sector competitiveness: Conceptual novelties. *Economics & Management*.
6. Fundeanu, D. D. (2015). Innovative regional cluster, model of tourism development. *Procedia Economics and Finance*, 23, 744–749.
7. Ukhina, T., et al. (2022). Tourism clustering as a factor of regional economic growth: Structural features of a regional cluster. *Anais Brasileiros de Estudos Turísticos: ABET*, 12(1), 19.
8. Po‘latova, R., & Saloxitdinov, S. (2025). Zomin tumanidagi turistik ob’ektlarning rentabellik darajasi va ularning hududiy iqtisodiyotga ta’siri. *Scientific Practical Conference*, 1(1), 263–267.
9. Saloxitdinov, S., & Zayniddinova, L. (2025). Jizzax viloyati hududlarining iqtisodiy o‘rishini boshqarish mexanizmi va strategiyasi. *Scientific Practical Conference*, 1(1), 52–56.
10. Saidova, M. A. (2025). Relationship between the formation of tourism clusters and regional economic development. *International Journal of Artificial Intelligence*, 5(06), 1238–1243.